

УДК 338.43; 636.631.155; 338.433
JEL Classification H21, H23

Радченко Оксана

к.е.н., с.н.с., доцент, п.н.с. відділу податково-бюджетної політики, ННЦ «Інститут аграрної економіки», м. Київ, Україна
E-mail: oxanarad@ukr.net

ВПЛИВ АГРАРНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ НА ФІНАНСОВИЙ СТАН СІЛЬГОСПВИРОБНИКІВ

Radchenko Oksana

PhD (Econ), Associate Professor, Leading Researcher, Department of fiscal policy, NSC "Institut Agrarian Economy", Kiev, Ukraine
E-mail: oxanarad@ukr.net

THE IMPACT OF THE AGRICULTURAL BUDGET OF UKRAINE ON THE FINANCIAL POSITION OF AGRICULTURAL PRODUCERS

Анотація

Актуальність. Оцінка існуючих наукових підходів і практики щодо бюджетної підтримки в аграрному секторі економіки, визначення стану та засад її подальшого розвитку у взаємозв'язку з фінансовим станом сільськогосподарських підприємств.

Мета. Стан бюджетної підтримки аграрного сектору потребує удосконалення. Необхідно оптимально адаптувати систему державної підтримки до потреб галузі, сформувати баланс наявних та необхідних ресурсів, у світлі нових вимог інтеграції України в ЄС. Для цього необхідно встановити, який вплив справляє чинна бюджетна підтримка на виробничо-фінансовий стан сільгоспвиробників.

Методи. У статті застосовувались методи: абстрактно-логічний та діалектичний (для теоретичних розвідок та формування висновків); статистичний та монографічний (для проведення аналізу сучасного стану бюджетної підтримки); історичний та логічний (для визначення проблем та перспектив подальшого розвитку бюджетного регулювання).

Результати. Узагальнено методичні підходи до визначення ефективності бюджетної підтримки розвитку агропромислового комплексу, здійснено порівняльну оцінку ефективності різних форм державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників, опрацьовано статистичний матеріал щодо стану сільського господарства. Визначено вплив бюджетної підтримки на формування фінансових показників аграрної галузі.

Надано пропозиції щодо концентрації державних фінансових ресурсів на ключових програмах бюджетної підтримки розвитку аграрного сектора та вдосконалення організаційного механізму функціонування системи бюджетних дотацій для сільськогосподарських товаровиробників.

Перспективи. Надані рекомендації щодо концентрації державних фінансових ресурсів на ключових програмах бюджетної підтримки розвитку аграрного сектора та вдосконалення організаційного механізму функціонування системи бюджетних дотацій у взаємозв'язку з досягнутими фінансовими показниками діяльності сільгосптоваровиробників.

Ключові слова: аграрний бюджет, фінансовий стан, сільськогосподарські товаровиробники, бюджетні програми, державна підтримка

Abstract

Introduction. Assessment of current scientific approaches and practices for budget support in the agricultural sector, the definition of the state and the foundations for further development in relation to the financial state of agricultural enterprises.

Purpose. State budget support to the agricultural sector needs to be improved. It is necessary to optimally adapt the system of state support to the needs of industry, form the balance of available and required resources, in light of the new requirements of Ukraine's integration into the EU. It is necessary to establish that influenced the current budget support to production and financial condition of farmers..

Methods. The following methods were used in the paper: abstract, logical and dialectical (for theoretical studies and drawing conclusions); statistical and monographic (for analysis of the current state of budget support); historical and logical (to determine the problems and prospects of further development of budget management).

Results. The methodological approaches to definition of the efficiency of budget support to the agriculture development have been analyzed, a comparative assessment of the effectiveness of various forms of public financial support for agricultural producers has been examined, the statistical material about the conditions of agriculture has been processed. The effect of budget support to the formation of financial performance of agricultural sector was determined.

Proposals on the concentration of public resources on key programs of budget support of the agricultural sector and improving the functioning of the institutional mechanism of budget subsidies for agricultural producers have been offered.

Discussion. It is recommended to concentrate the public resources on key programs of budget support of the agricultural sector and improving the functioning of the institutional mechanism of budget subsidies in relation to the achieved financial performance of agricultural producers.

Key words: agrarian budget, financial condition, agricultural producers, budget programs, state support

Аннотация

Актуальность. Оценка существующих научных подходов и практики по бюджетной поддержке в аграрном секторе экономики, определение состояния и основ дальнейшего развития во взаимосвязи с финансовым состоянием сельскохозяйственных предприятий.

Цель. Состояние бюджетной поддержки аграрного сектора требует усовершенствования. Необходимо оптимально адаптировать систему государственной поддержки с потребностями отрасли, сформировать баланс имеющихся и необходимых ресурсов, в свете новых требований интеграции Украины в ЕС. Для этого необходимо установить, какое влияние оказывает действующая бюджетная поддержка на производственно-финансовое состояние сельхозпроизводителей.

Методы. В статье использовались методы: абстрактно-логический и диалектический (для теоретических исследований и формирования выводов); статистический и монографический (для проведения анализа современного состояния бюджетной поддержки); исторический и логический (для определения проблем и перспектив дальнейшего развития бюджетного регулирования).

Результаты. Обобщены методические подходы к определению эффективности бюджетной поддержки развития агропромышленного комплекса, осуществлена сравнительная оценка эффективности различных форм государственной финансовой поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей, обработаны статистический материал о состоянии сельского хозяйства. Определено влияние бюджетной поддержки на формирование финансовых показателей аграрной отрасли.

Даны предложения по концентрации государственных финансовых ресурсов на ключевых программах бюджетной поддержки развития аграрного сектора и совершенствование организационного механизма функционирования системы бюджетных дотаций для сельскохозяйственных товаропроизводителей.

Перспективи. Даны рекомендации по концентрации государственных финансовых ресурсов на ключевых программах бюджетной поддержки развития аграрного сектора и совершенствование организационного механизма функционирования системы бюджетных дотаций во взаимосвязи с достигнутыми финансовыми показателями деятельности сельхозтоваропроизводителей.

Ключевые слова: аграрный бюджет, финансовое состояние, сельскохозяйственные товаропроизводители, бюджетные программы, государственная поддержка

Актуальність. Аграрному сектору економіки притаманна значна залежність від множини ендогенних та екзогенних чинників, внаслідок чого він потребує логічно виваженої системи державного регулювання та фінансової підтримки видів діяльності, галузей, продукції, форм господарювання тощо. Тому проблема його бюджетної підтримки вимагає постійних досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед дослідників, що розкривають цю проблему на макро- та мезорівнях значними є досягнення О. Бородіної, А. Діброви, М. Дем'яненка [7], С. Кваші [7], Л. Тулуша [7; 8; 9] та інших вчених. Проте, як зазначають дослідники, існуючий підхід до державного регулювання потребує переходу від пасивної позиції і наслідування до вироблення власної адекватної політики підтримки аграрного сектору.

Мета. Стан бюджетної підтримки аграрного сектору потребує удосконалення. Необхідно оптимально адаптувати систему державної підтримки до потреб галузі, сформуванню балансу наявних та необхідних ресурсів, у світлі нових вимог інтеграції України в ЄС. Для цього необхідно встановити, який вплив справляє чинна бюджетна підтримка на виробничо-фінансовий стан сільгоспвиробників.

Методи. У статті застосовувались методи: абстрактно-логічний та діалектичний (для теоретичних розвідок та формування висновків); статистичний та монографічний (для проведення аналізу сучасного стану бюджетної підтримки); історичний та логічний (для визначення проблем та перспектив подальшого розвитку бюджетного регулювання).

Результати. Сільське господарство України є однією з найважливіших галузей економіки. У 2015 році, за прогнозами Мінекономрозвитку [5] «показники падіння сільського господарства становитимуть 5,7%. Згідно з прогнозом, падіння тваринництва за підсумками року може становити 5%, а рослинництва – 6,4%. При цьому зазначають, що основним фактором падіння стала зупинка роботи тваринницьких підприємств через втрату коопераційних зв'язків зі Сходом країни, а також складні умови проведення польових робіт у Донецькій і Луганській областях, скорочення сільгоспвиробництва в яких становило 37% і 30,6%, відповідно. Крім того, негативними для сільгоспвиробництва факторами стали збільшення витрат виробництва, а також зменшення попиту з боку переробної промисловості».

За даними Державної служби статистики, у січні–листопаді 2015 року індекс обсягу сільськогосподарського виробництва порівняно з відповідним періодом 2014 року становив 95,3%, у т.ч. у сільськогосподарських підприємствах – 95,5%, у господарствах населення – 95,0%. Індекс обсягу виробництва продукції рослинництва становив 95,3%, продукції тваринництва – 95,2%. Загальний обсяг реалізованої сільськогосподарськими підприємствами власно виробленої продукції за січень–листопад 2015 році порівняно з

відповідним періодом 2014 року збільшився на 0,3%, у т.ч. продукції рослинництва – на 2,8%, продукції тваринництва – зменшився на 6,0%.

Середні ціни продажу аграрної продукції сільськогосподарськими підприємствами за всіма напрямками реалізації за січень–листопад 2015 року порівняно з відповідним періодом 2014 роком зросли на 54%, у т.ч. продукції рослинництва – на 69%, тваринництва – на 41%. У листопаді 2015 року порівняно з жовтнем середні ціни реалізації аграрної продукції зросли на 16%, у т.ч. рослинництва – на 19%, тваринництва – на 7% [4].

За дослідженнями ННЦ «Інститут аграрної економіки» під керівництвом Л. Тулуша [8; 9], бюджетна політика аграрного сектору України за останні роки характеризувалася відносно стабільною динамікою. Зокрема, рівень закладеної у державному бюджеті підтримки аграрної галузі у 2006-2014 рр. зазнав таких змін: із 7,23 млрд грн у 2006 р. – до 8,51 млрд грн у 2014 р. (зростання на 18%). У меншому проміжку він скоротився на 27% у 2013 році та на 25% у 2014 році у порівнянні з посткризовими 2011-2012 рр., коли закладався на рівні 11,3 млрд грн по видатках міністерства аграрної політики та продовольства (МАПіП). На даний час загальна форма підтримки представлена динамікою, приведеною в таблиці 1.

Таблиця 1

Стан бюджетного фінансування розвитку АПВ за 2012-2014 рр., млн грн.*

Назва програми (заходу)	код ПКВБ	2012	2013	2014
<i>Загальний бюджет Мінагрополітики</i>	<i>2800000</i>	11356,5	9 448,1	6818,9
<i>% Мінагрополітики у видатках бюджету</i>		2,66	2,18	1,56
<i>По апарату Мінагрополітики</i>	<i>2801000</i>	7 036,0	5 167,5	3 585,5
<i>% апарату у бюджеті Мінагрополітики</i>		62,0	57,7	52,6
Загальний фонд				
ЗФ по Мінагрополітики	2800000	6228,0	5218,9	3898,4
% ЗФ по Мінагрополітики до загального бюджету по Мінагрополітики		54,8	55,2	55,8
<i>ЗФ по апарату Мінагрополітики</i>	<i>2801000</i>	3419,5	2314,2	1643,9
<i>% ЗФ по апарату Мінагрополітики до загальних бюджетних видатках по ЗФ</i>		0,95	0,62	0,44
Заходи по боротьбі з шкідниками та хворобами рослин і тварин Протиепізоотичні заходи	2801200+ 2802020	143,0	128,7	x
Організація діяльності установ АПК, забезпечення діяльності АФ	2801310	26,2	24,3	17,1
Часткова компенсація електроенергії для поливу	2801360	50,0	x	x
Створення Держземельного банку	2801480	120,0	x	x
Підтримка створення оптових ринків с.-г. продукції	2801520	200,0	x	x
Всього по загальному фонду		1366,6	229,8	17,1
Спеціальний фонд				
Фінансова підтримка заходів в АПК	2801180	827,4	76,8	5,0
Витрати АФ пов'язані з комплексом заходів із об'єктами ДЦР ДІФ	2801250	765,5	500,0	100,0
Підтримка хмелярства, садів, виноградників та ягідників	2801350	1075,0	100,0	100,0

Продовження табл. 1

Підтримка галузі тваринництва	2801540	732,0	1 240,0	888,0
Всього по спеціальному фонду		2 572,5	1 840,0	1093,0
Фінансування на поворотній основі				
Надання кредитів фермерським господарствам	2801460	27,8	27,9	27,9
Підтримка заходів в АПК на умовах фінансового лізингу	2801490	30,0	8,8	3,8
Формування ДіФ АФ, закупівлі МТР для потреб виробників	2801560	7200	7200	1400,0
Всього фінансування на поворотній основі		7257,8	7236,7	1431,7
Всього по програмах підтримки АПВ		11196,9	9306,5	2541,8

*Джерело: складено на основі [3].

Бюджетна підтримка складає максимум 12 млрд грн, тобто за аналізований період не перевищувала 60% від мінімальної потреби аграрної галузі, яку оцінюють у 20 млрд грн. (до економічної стагнації). Ці ж тенденції було закладено і в бюджетах на 2014-2015 роки. Але їх виконання відбувалось у складних економічних та політичних умовах системних ризиків і досягти запланованих вливань у сільське господарство не вдалося. В ухваленому державному бюджеті на 2016 рік [3] фінансування на МАПіП закладено у розмірі 1,488 млрд грн (зменшення на 42% у порівнянні з 2,556 млрд грн, що були затверджені на 2015 р.).

Скорочення відбулося за рахунок зменшення загального фонду на 43,2%, який становить 1,028 млрд грн проти 1,812 млрд грн у 2015 році, та спеціального фонду – на 37,5%, який становить 459,65 млн грн.

На утримання апарату МАПіП передбачено 658,53 млн грн, або 44,25% від видатків на МАПіП. Це менше, ніж обсяг коштів минулого року на 26%, але частка у загальних видатках більша, оскільки видатки на апарат у 2015 році склали 35% загального аграрного бюджету.

Найбільшу питому вагу видатків апарату (45,56%) займає програма "Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів" за загальним фондом – 300,00 млн грн, яка у 2015 році закладалась у такому ж обсязі, але займала 33,4% у структурі видатків апарату. За 11 місяців 2015 року ця програма була профінансована на 51%.

Для ПАТ «Аграрний фонд» за програмою «Витрати Аграрного фонду пов'язані з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та експортом об'єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду» передбачено 15,2% видатків апарату, або 100 млн грн, як і у 2015 році.

За бюджетною програмою "Дослідження, прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням у сфері розвитку агропромислового комплексу, підготовка наукових кадрів, наукові розробки у сфері стандартизації та сертифікації сільськогосподарської продукції, дослідження та експериментальні розробки у сфері агропромислового комплексу" передбачено 13,3%, – видатки в сумі 87,53 млн грн, у тому числі за загальним фондом –

50,34 млн грн та за спеціальним фондом – 37,19 млн грн, що на 5% менше обсягу 2015 року.

На бюджетну програму “Загальне керівництво та управління у сфері агропромислового комплексу” із загального фонду передбачено 13%, видатки у сумі 85,35 млн грн. Проти 2015 року спостерігається зростання їх обсягу на 86,72% і значне збільшення частки у структурі, оскільки у 2015 році вони займали 5,14%.

Інші програми фінансуються на дуже мізерному рівні. Так, на бюджетну програму “Державна підтримка галузі тваринництва” заплановано 7,6%, сума передбачених коштів мізерна, лише 50 млн грн. У 2015 році обсяги фінансування планувались у 5 разів вищі, 250 млн грн, або 28% видатків апарату, але коштів за ним протягом року не одержано. Причина зменшення запланованих видатків на 2016 рік у тому, що спеціальний режим оподаткування (аккумуляція) ПДВ буде розподілятися пропорційно. Проект податкової реформи від Мінфіну формально зберігає спеціальний режим оподаткування ПДВ для галузі, але фактично аграрії втрачають $\frac{3}{4}$ нарахованої суми та отримують лише 25% рівня 2015 року. Основна ж частина – 75% буде перерахована в бюджет. При цьому, основний фінансовий документ країни не передбачає додаткових програм, що компенсують втрати.

На підвищення кваліфікації фахівців АПК передбачено 2,2% видатків апарату, або 14,39 млн грн, що за обсягами фінансування на 13% нижче рівня 2015 року. “Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі” фінансується за спеціальним фондом на 5 млн грн, або 0,8% у структурі, як і у 2015 році. Бюджет-2016, як і попередній, зовсім не враховує потреби фінансування галузі рослинництва.

Як і в попередньому році, передбачаються видатки за бюджетною програмою “Ліквідація та екологічна реабілітація території впливу гірничих робіт державного підприємства “Солотвинський солерудник” Тячівського району Закарпатської області” за рахунок коштів загального фонду в обсязі 3,02 млн грн, що на 12% більше, ніж у 2015 році.

На 18% скорочено видатки за бюджетною програмою “Організація і регулювання діяльності установ в системі агропромислового комплексу та забезпечення діяльності Аграрного фонду”, які фінансуються в обсязі 13,23 млн грн, переважно за загальним фондом і у структурі видатків займають 2%.

У порівнянні з 2015 роком не передбачені програми “Збільшення статутного капіталу НАК “Укראгролізінг” для закупівлі технічних засобів для агропромислового комплексу з подальшою передачею їх на умовах фінансового лізингу”, на яку закладалось 54 млн грн, та “Державна підтримка Всеукраїнського фізкультурно-спортивного товариства “Колос” (2015 р. – 5,69 млн грн), на які у структурі видатків припадало 6,7% у 2015 році.

Крім видатків загальної класифікації, у 2016 році передбачається надання кредитів за бюджетною програмою “Формування Аграрним фондом державного інтервенційного фонду, а також закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників” за спеціальним фондом у сумі 1,4 млрд грн (таку ж суму передбачав бюджет на 2015 рік). Також планується виділення із спеціального фонду 15,82 млн грн на підтримку фермерських господарств (24,31 млн грн

у 2015 році) та аналогічно 2015 року – 3,8 млн грн на фінансування підтримки заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу.

У розділі “Прикінцеві положення”, міститься доручення Кабінету Міністрів України затвердити Перелік об’єктів права державної власності, що підлягають приватизації у 2016 році (пункт 7), який стосується приватизації державних підприємств в АПК. Пунктом 8 цього ж розділу, з метою ефективного використання земельних ділянок, що перебувають у державній власності, надано доручення органам виконавчої влади забезпечити їх передачу в оренду на конкурентних засадах (земельних торгах).

Держбюджет у частині підтримки аграрного сектору на 2016 рік містить деякі позитивні сторони. Так, наявна спадкоємність переважної більшості раніше задекларованих програм. Загалом дотримана і структура їх фінансування. Видатки досить пропорційні – у межах наявних коштів та досвіду за попередні роки за напрямками виробництва і надання фінансових послуг. Бюджет передбачає підтримку одночасно і виробництва і форм господарювання, причому і малих форм та має інноваційну спрямованість завдяки наявності кредитних важелів. Передбачено розподіл коштів на поворотній та безповоротній основах.

Проблемами негармонійності бюджету 2016 залишаються недостатній рівень фінансування, значне скорочення видатків проти попереднього бюджетного періоду. Адже прогнозні показники доходів державного бюджету на 2016 рік порівняно із затвердженими показниками 2015 року зі змінами зростають на 88,1 млрд грн, або на 15,1% - до 595,1 млрд грн. Загальний обсяг видатків і надання кредитів з державного бюджету на 2016 рік порівняно із затвердженими показниками 2015 року зі змінами зростає на 86,7 млрд грн, або 14,5% - до 684,5 млрд грн. Але ці зміни не відобразились на фінансуванні галузі.

Зменшення бюджетних видатків у розпорядженні Мінагрополітики на 1067,53 млн грн не виглядає критичним, хоч і означає, що реальне фінансування сектору зменшується, в той час, коли загальні витрати держбюджету зросли майже на 15%. Більш суттєвим є падіння частки видатків розвитку (фінансування програм підтримки аграрного сектору) в загальних витратах на 17% проти 2015 року, і які у загальному фонді займають 40%. Необхідність скасування пільг для галузі призвело до значного скорочення видатків (у п’ять разів фінансування тваринництва), відсутності програм фінансування соціальної сфери. Негативним є відношення до бюджету виробників, профільних асоціацій та експертів, які вже висловили свої думки, що бюджет 2016 року для аграріїв є дуже жорстким, і що підтримка сільськогосподарського сектору в бюджеті 2016 року є суто формальною, вона попросту заморожує кризові явища, а не є основою для розвитку [1].

За цей же період, даними Державної служби статистики України, розвиток аграрної галузі характеризувався наступними показниками, приведеними у таблиці 2.

Як спостерігаємо, попри майже стабільну кількість підприємств, забезпеченість угіддями, але певне скорочення кількості працівників, фінансові результати аграрного сектору за 2014 рік у 1,75 раз вищі, ніж у 2011 році. За даними державної служби статистики, прибуток аграрних підприємств від профільної діяльності склав 36,18 млрд

грн проти 21,53 млрд у 2011 році. Рентабельність у 2014 році зберігається на рівні 2011 року (без врахування бюджетних дотацій та суми держпідтримки).

Таблиця 2

Загальні характеристики і результати⁶ роботи сільськогосподарських підприємств (в т.ч. фермерських господарств), за 2011-2014 рр.*

Показники	Роки			
	2011	2012	2013	2014
Кількість підприємств	42595	42307	42300	42949
Середня кількість працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, осіб	582106	558566	540000	503387
Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	21107,4	21232,5	21230,0	21009,6
Чистий дохід (виручка) від реалізації с.г. продукції та послуг, млн. грн.	104082,8	132206,1	121268,4	183529,7
у т. ч. сільськогосподарської продукції	100681,2	128452,6	116985,4	175828,6
Прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг, млн. грн.	21833,3	22683,3	12497,8	38289,1
у т.ч. сільськогосподарської продукції	21530,2	22297,1	11905,4	36180,7
Рівень рентабельності сільськогосподарської діяльності, %	26,5	20,7	11,5	26,4
у т.ч. рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва	27,2	21,0	11,3	25,9
Отримано коштів державної підтримки, всього	4327,9	6974,1	6896,7	9177,3
за рахунок бюджетних дотацій	729,3	742,0	391,3	206,6
за рахунок податку на додану вартість	3598,6	6232,1	6494,8	8970,7

*Джерело: Складено за даними [4].

Рівень державної підтримки, який формується переважно за рахунок непрямих механізмів ПДВ, з 2010 по 2014 рік зріс у 2,7 рази, а його частка у коштах державної підтримки з 70% у 2010 році зросла до 98% у 2014 році. Водночас, рівень прямої бюджетної підтримки скорочується за роками, і знизився на 83,4%. За цей же період прибуток і чистий дохід зростали стабільно у 2,2 та 2,7 разів відповідно.

Бюджетні дотації у 2014 р. спрямовувались здебільшого (понад 60%) на користь тваринництва за наступною структурою: молоко – 70%, свині – 14%, велика рогата худоба – 12%. Підтримка за рахунок ПДВ переважала у рослинницькій галузі, на неї спрямовано 74%. Структура підтримки за рахунок ПДВ у тваринництві була наступна: на молоко 23%, розвиток галузі птахівництва 44%, свинарство 13%, підтримку м'ясного скотарства 5%.

Якщо загалом показники кількості сільськогосподарських підприємств, площі угідь, рівня рентабельності залишаються відносно сталими, то фінансові показники зросли майже на 60%, зокрема, чистий дохід та прибуток. Цьому сприяло те, що ріст витрат виробництва був незначним, а рівень державної підтримки збільшився майже втричі. Окрім того, офіційний рівень інфляції у 2014 році склав 24,9%, що теж вплинуло на фінансові результати.

Враховуючи обсяги прямої та непрямой державної підтримки, у 2014 році рівень рентабельності із заявлених Державною службою статистики 26,4% збільшився б до

⁶ Без урахування ПДВ, бюджетних дотацій і доплат; до оподаткування

35,0%, тобто на 8,6 п.п. Це свідчить, що розміри підтримки впливають на основні результати господарювання, але лише у загальній сукупності, а не за конкретними заходами, на які вона спрямована.

Таким чином, зростання обсягів державної підтримки для сільськогосподарських підприємств відбувається швидше, ніж зростання їх фінансових показників. Але на даний час, більш важливим є збереження сталості фінансових показників, оскільки можливості бюджету дуже обмежені, а непряма підтримка підлягає реформуванню і галузь знову виступатиме донором для інших галузей національної економіки, які не досягли таких показників росту, як аграрна.

На думку О. Бакуменко «слід підкреслити, що на діяльність підприємств сільського господарства в 2014 році значною мірою впливала курсова волатильність, а внаслідок «глибокої» девальвації розкрутилася інфляційна спіраль, забезпечивши загальний позитивний результат сільськогосподарських товаровиробників у 2014 році. Незважаючи на високу офіційну рентабельність і значні обсяги валової продукції сільськогосподарського виробництва за підсумками 2014 року, реальний приріст продукції АПК склав усього лише 2,2%» [2].

Таким чином, і рівень держпідтримки і стан виробничо-фінансових показників свідчать про скорочення темпів розвитку у сільському господарстві. Серед основних причин такого стану дослідники відзначають: низьку конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції та її невідповідність світовим стандартам якості й безпеки; низьку прибутковість сільськогосподарського виробництва порівняно з іншими країнами; переважання в структурі експорту продукції з низьким рівнем переробки; виснаження ґрунтів і зростання їх ерозії; залежність від державного фінансування; стихійність державного регулювання цін і обмежень експорту; неефективні механізми державної підтримки сільгоспвиробництва та ін.

Станом на 1 січня 2014 р. у розвиток сільського господарства вкладено 831,1 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій (наростаючим підсумком з початку інвестування), що становить 1,9% загального обсягу іноземних інвестицій в Україну. Приріст обсягу іноземного капіталу в сільське господарство, з урахуванням його переоцінки, втрат і курсової різниці, за 2013 р. склав 40,7 млн. дол. США. Якщо в 2012 році на частку держбюджету припадало 6,3% капітальних інвестицій (16,53 млрд грн), то в 2013 році – лише 2,5% (6,24 млрд грн). Скоротилася також частка кредитів банків та інших позик – з 16,1% (42,53 млрд грн) до 14,8% (36,65 млрд грн) [5]. Відповідно до оцінок експертів на 2014 рік очікувалось, що вдасться залучити до 3 млрд. дол. США інвестицій в аграрний сектор. А це більше ніж утричі перевищує суми 2013 року, коли в сільське господарство вклали понад 800 мільйонів доларів США.

2016 року Міністерство аграрної політики та продовольства України для поліпшення становища в сільському господарстві планує збільшити обсяги інвестицій до 2 млрд. дол. за рахунок таких фінансових інститутів, як Міжнародна фінансова корпорація, Світовий банк, Європейський банк реконструкції і розвитку та Європейський інвестиційний банк. Для порівняння: 2015 р до агросектору було залучено близько 1 млрд дол [5].

Уже на 1 січня 2016 р ЄБРР є одним із найбільших фінансових інвесторів України. На звітну дату банк у рамках 335 проектів на всій території України взяв на себе

зобов'язання з виділення близько 12 млрд євро. За повідомленням прес-служби ЄБРР, у 2015 році Європейський банк реконструкції та розвитку профінансував вітчизняне сільське господарство на 184 млн євро, зокрема: «Нібулон», «Миронівській хлібопродукт», «Кернел» та менші за розмірами компанії. Разом із тим, попри складні макроекономічні умови, які призвели до низької зацікавленості у вкладанні інвестицій як з боку українських, так і зі сторони закордонних інвесторів, а також до скорочення ВВП держави, ЄБРР підписав в Україні 30 транзакцій на загальну суму в 1 млрд євро [10].

Таким чином, сучасна система бюджетної підтримки розвитку сільського господарства України свідчить, що вона сформувалась як результат пристосування галузі до інституційних змін. Але оскільки ці зміни мали суто формальний характер, то у нових формах державної підтримки практично відтворювалася попередня схема фінансування сільськогосподарського виробництва, де головне місце відводилося великим господарським формуванням і лише номінально була допущена можливість доступу до ресурсів малих (фермерських і особистих селянських господарств, кооперативів, зелених садиб) господарських форм.

Необхідно відмітити, що завдяки заходам державної підтримки відбулися значні структурні зміни у галузі, зокрема, спрощено умови ведення бізнесу, що робить аграрний сектор привабливим для інвестицій, функціонують механізми фінансового регулювання зернового та інших ринків сільськогосподарської продукції, активно створюється біржовий сегмент, система державного земельного кадастру, активізується діяльність Державного земельного банку, прийнято законодавство про аграрні розписки, як альтернативу банківському кредитуванню, формуються програми бюджетної підтримки у відповідності до формату САП ЄС та ін. Але, загалом державна підтримка аграрного сектору характеризується рядом проблем.

Висновки і перспективи. Підтримка сільськогосподарського сектору в бюджеті 2015 року і планах на 2016 рік, як і в попередні роки, є суто формальною. Є необхідність як збільшення загальних видатків, так і фінансування програм прямої державної підтримки розвитку кооперативного руху, садівництва, створення сімейних ферм, розбудови овочесховищ та компенсації відсотків за отримані кредити.

Для удосконалення механізму бюджетної підтримки необхідно привести у відповідність цілі та завдання бюджетної підтримки згідно прийнятої Стратегії розвитку галузі, де визначено, що саме і в який спосіб уряд має намір досягти у галузі сільського господарства. Є потреба досягнення узгодженості планових показників Державного бюджету з бюджетом галузі та його середньостроковою перспективою, що передбачає врахування всіх ресурсів галузі, проектні показники досягнення рівня виробництва з врахуванням продовольчої безпеки, спираючись на середньострокові видатки галузі з врахуванням нормативного прибутку.

На особливу увагу заслуговує необхідність збільшення обсягів фінансування наукових досліджень і розробок, дорадчої діяльності, освіти, системи контролю за безпечністю та якістю продуктів харчування; перехід до класифікації бюджетних програм за міжнародними вимогами СОТ та в рамках єдиної аграрної політики ЄС; проведення моніторингу виконання бюджетних програм, формування оцінки їх виконання за вхідними та вихідними показниками, індикаторами результативності.

Для підвищення врожайності і якості продукції рослинництва державні програми мають розвиватися за напрямками: підвищення економічного потенціалу агроєкосистем; забезпечення землеробства високоефективним генофондом сортів і гібридів сільськогосподарських культур; застосування постіндустріальних систем ресурсозберігаючих екологоощадних технологій; створення стабільної кормової бази; створення сировинної бази біоенергетики; впровадження та розвиток органічного виробництва; підтримка виробництва стратегічно важливих видів продукції.

Для підвищення продуктивності і якості продукції тваринництва державні програми мають розвиватися за напрямками: стимулювання приросту поголів'я, продуктивності та якості продукції; створення високотехнологічних виробництв на промисловій основі, поглиблення спеціалізації; придбання машин і обладнання за рахунок здешевлення кредитів, удосконалення фінансового лізингу, економічних відносин між постачальниками матеріально-технічних ресурсів і їх споживачами; забезпечення високоефективним генофондом, надання допомоги товарним господарствам в придбанні племінної худоби (молодняку), птиці; стимулювання формування системи кормової бази, пасовищ та виробництва органічних добрив.

У цих програмах мають бути враховані прозорість, прогнозованість, рівний доступу до державної фінансової підтримки виконавців програм та суб'єктів господарювання.

Важливим наслідком є також забезпечення соціального захисту зайнятого в сільському господарстві населення та створення належних умов праці й проживання, природоохоронних заходів, екології та збереження сільського способу життя.

Список використаних джерел

1. Аграрний бюджет-2016 позбавляє сільське господарство можливостей для розвитку – думка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/agrobusiness/events/4309-agrarnyi-biudzhet-2016-pozbavliaie-silске-gospodarstvo-mozhlyvostei-dlia-rozvytku-dumka.html> (дата звернення: 24.12.2015). – Назва з екрана.
2. Бакуменко О. Сільське господарство України: напередодні продовольчої кризи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forbes.ua/opinions/1401679-selskoe-hozyajstvo-ukrainy-nakanune-prodovolstvennogo-krizisa>(дата звернення: 24.12.2015). – Назва з екрана.
3. Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/ (дата звернення: 24.12.2015). – Назва з екрана.
4. Сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 24.12.2015). – Назва з екрана.
5. Сайт Мінагрополітики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/ru> (дата звернення: 14.12.2015). – Назва з екрана.
6. Сайт Мінекономрозвитку[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>(дата звернення: 24.10.2015). – Назва з екрана.
7. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства на період до 2020 року [Текст] / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 156 с.
8. Тулуш Л.Д. Стратегічні напрями бюджетного регулювання розвитку агропромислового виробництва в Україні [Текст] / Л. Д. Тулуш, О. Д. Радченко // Економіка АПК. – 2012. – № 10. – С. 81-90.
9. Тулуш Л.Д. Специфика государственной финансовой поддержки аграрного сектора Украины [Текст] / Л.Д. Тулуш // Никоновские чтения – 2015 : Аграрная политика современной России: научно-методологические аспекты и стратегия реализации. – М.: ВИАПИ, 2015. – С. 484-486.
10. У 2015 році ЄБРР інвестував 184 млн євро в сільське господарство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zamy.org/news/98932> (дата звернення: 24.12.2015). – Назва з екрана.

References

1. The agricultural budget 2016 deprives agriculture development opportunities - opinion. Available at : <http://www.agro-business.com.ua/agrobusiness/events/4309-agrarnyi-biudzhnet-2016-pozbavliaie-sil'ske-gospodarstvo-mozhlyvostei-dlia-rozvytku-dumka.html>.
2. Bakumenko, O. Agriculture Ukraine: before the food crisis. Available at : <http://forbes.ua/opinions/1401679-selskoe-hozyajstvo-ukrainy-nakanune-prodovolstvennogo-krizisa>.
3. Site of Verkhovna Rada of Ukraine. Available at : zakon.rada.gov.ua/.
4. The site of the State Statistics Service. Available at : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Agriculture Ministry site. Available at : <http://minagro.gov.ua/ru>.
6. Agriculture Ministry site. Available at : <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.
7. Lupenko, Ju.O., & Mesel'-Veseljak, V.Ja. (Eds) (2012). *Strategichni naprjamy rozvytku sil'skogo gospodarstva na period do 2020 roku* [Strategic direction of development of agricultural sector in period 2020]. Kiyv : NNC IAE, 156.
8. Tulush, L.D., & Radchenko, O.D. (2012). Strategichni naprjamy bjudzhnetnogo reguljuvannja rozvytku agropromyslovogo vyrobnytva v Ukrai'ni [Strategic directions of fiscal regulation of agricultural production in Ukraine]. *Ekonomika APK, № 10*, 81-90.
9. Tulush, L.D. (2015). *Specyfika gosudarstvennoj fynansovoj podderzhky agrarnogo sektora Ukrainy Nykonovskye chtenyja – 2015* [Specifics of state financial support to the agricultural sector in Ukraine read Nikon – 2015]. *Agramaja polytyka sovremennoj Rossyy: nauchno-metodologicheskye aspekty y strategyya realizacyy*. M.: VYAPY, 484-486.
10. In 2015, the EBRD has invested 184 million euros in the Ukrainian agriculture. Available at : <http://zamay.org/news/98932>.

